

ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
ԲԱՐՈՒՓ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(Տես էրես 289)

Չար գուշակութիւն.

Այն նշանաւոր ժամէն ետքը, յորում Օսքար սաստիկ կճեց իր հօրը սիրտը, ալ չիփայլեցաւ խնդութեան նշոյլ մը հօրը երեսը. և այն ընկերասէր և զուարթաբարոյ անձը՝ արդ ընկերութենէ փախչող, մարդկան տեսութեւնէն զգուշացող ու առանձնութիւն փրն տուող մաղձոտ մէկ մը կը դառնար. կը սիրէր ստէպ անմարդի տեղեր ալպեան լճակին ծառերուն թուփերուն մէջ միայնակ շրջել. Չկնորպը, որ երբեմն նոյն տեղերը տեսեր զններ էին զանիկայ, կը վախնային անոր երևութեն՝ որ կասկած կու տար մտքին մէջ գէշ խորհուրդ մը ունենալու. վասն զի շատ անգամ զիտեր էին որ տխրադէմ կը նայէր սեպացեալ բարձրադիր ժայռի մը գագաթէն լճին վրայ երկար միջոց, որով կը համարէին որ նա անոր մէջ իր մահը կը փնտռէ:

Այս տեսակ լուրեր պատճառ տուին շատ տեսակ կարծեաց, և վերջապէս ծեր Էրհարտին աւանջն ալ հասան, որ երբեմն նոյն գեղին պանդոկը զուարճանալու կ'երթար: Բարեպաշտ իշխանը կը զարմանար այս լուրիս վրայ՝ երբ օր մը հաւատարիմ ծառայն պատմեց իրեն. բայց ժողովրդապետը ըստ պատահման հոն գտնուելով ինքն ալ լսեց զայն, և կ'երեւար թէ զիտէր ասոր պատճառը, ուստի ցաւակցաբար ըսաւ.

— Գէշ կրթութեան հետեանքն է, որ այս ինքնահաւան իշխանը իր որդւոցը առաւ, որոնք հիմա իրեն, ինչպէս որ առաջուց զուրցեր էի, խաչ ու վիշտ եղեր են, և օր ըստ օրէ աւելի կը ծանրանան զլիսուն:

Խօսքերս զուրցելու ատեն ձեռքը զրպանը տարաւ ու հանելով օրագիր

մը՝ ըսաւ. երկու շաբաթ առաջ կարգացի այս օրագրին մէջ իշխանին ստորագրութեամբն հատուած մը, որուն մէջ յայտնի ամենուն կը ծանուցանէր, թէ ինքն անկէ ետքը դրամագիր մը կամ պարտքի մուրհակ մը չիճանչնար, որ առանց իրեն գիտութեանը իր հաշուին մէջ անցունեն, « որպէս զի որ և է ապագայ հոգերէ ազատ ըլլամ » կը հրատարակեմ հիմա զայն (կը կարգար օրագրին միջէն), թէ ես մէկու մը երաշխաւոր չեմ ըլլար. սոյն բանս գիտնալով ամենքը զգոյշ կենան որ իմ անուամբս գործողութիւն ընել կը խորհին »: Կարգալէն ետքը նորէն զրպանին մէջ դրաւ զայն և իր խօսքը առաջ տարաւ ըսելով. երբ հատուածը ընթերցայ, ի սկզբան ուրիշ տեսակ կը մտածէի՝ կարծելով թէ իշխանը իր ծառայիցմէ նորէն խաբուեր է, և ստիպուեր է այս ծանուցումը հրատարակելու, որպէս զի ալ այդպիսի բան չի պատահի:

— Այո, այդպէս է, ըսաւ Էրհարտ, տիրոջը խօսակցութեան մէջ նետուելով, որ օտար անձի դիմաց կը զգուշանար. տես, պարոն, քանի որ ես մայրաքաղաքէն դարձեր եմ՝ կարծես թէ ծանր քար մը սրտիս վրայ կեցած կը ճզմէ զիս, և մինչդեռ կը ջանայի ազատելու զիս անկէ՝ չէի կրնար, չգիտնալով անոր ստոյգ պատճառը. երբ ես թղթատարի պաշտօնով հոն գացի, մըտայ որդւոցդ տունը և զանոնք շատ զուարթ գտնալով սիրտս հանգչեցաւ. և երբ կը պատմէի անոնց գեղիս կենցաղավարութիւնը և գեղացոյ մեծ խընտումը իրենց զարմանալի քաջութեանը վրայ, ահա յանկարծ այս խելացնոր իշխանին զաւակները Ալպերտ և Օսքար ներս մտան, և տղայրդ մէկէն բարեւելով իրենց հին աշակերտակիցքը՝ յետոյ զիս անոնց ներկայացուցին: Նոյն միջոցին միտքս ինկաւ երկու ծրար դրամը, զոր զուրիմ ձեռքովս առաքինի որդւոցդ յղեր էիք. իսկոյն ելայ հանեցի զայն ճամբու պարկէս և զետեղեցի սեղանին վրայ: Որչափ որ առաջ, տէր իշխան,

զուարթ էին Հենրիկ ու Մորից, սակայն նոյն ատեն անտարբեր աչքով կը նայէին ծրարներուն՝ ըսելով համարձակ, թէ դրամի կարօտ չեն, չնորհակալ ըլլալով հօրերնուն զթասիրութեանը՝ որ ամեն անգամ իրենց պէտք եղածին կրկինը կը յղէ։ Շատ գովելի էր իրենց խնայողութիւնը։ Հենրիկը կ'ուզէր զանոնք նորէն պարկիս մէջ դնել, բայց Օսքար յանկարծ ոտք ելլալով Հենրիկը միւս սենեակը հրաւիրեց. երկար ժամանակ հոն անցուցին երկուքը, և յետոյ երբ դարձան անկէ, մեր Հենրիկին երեսը զուարթութիւն չէր փայլեր, և անկէ ետքը ծրարները տուն դարձնելու յիշատակութիւն չեղաւ։ Ժամանակ անցնելէ վերջը, պանդոկին մէջ մեր դրացի իշխանին վրայ եկած փոփոխութիւնը լսելէս և քիչ մը առաջ ժողովրդապետին խօսքէն կը մակաբերեմ՝ թէ ստահակ Օսքարը փոխ ուզած ըլլայ Հենրիկէն այն դրամները։ Այն անըզգամ չար պատանիք օր մը մերոնցն ալ գլուխը պիտի ուտեն։ Եթէ ուզես, տէր իշխան, Հանցս նստիմ և շուտով այս բանս տեղեկանամ։

Իշխանը շատ ուրախանալով իր ծեր զինուորակցին նախանձայուղութեանը վրայ՝ անոր ուսերը զարնելով կ'ըսէր. բայց հոս ալ պէտք է որ մեր խոհեմութիւնը ու խաղաղութիւնը պահենք, էրհարտ, և յանկարծ քու բռնկելուդ հետեւելով անվայել բան չիգործենք։

Ծեր զինուորը յապաղած ժամը վրտանդաւոր համարելով՝ գլուխը թօթուեց, և քթին տակէն մոմաւով իր բանը գնաց։ Ուստի ժողովրդապետը իշխանին հետ մինակ մնալով ըսաւ անոր. Ամենին չեմ վախնար որ Հենրիկ ու Մորից այսպէս շուտով խաբուած հետեւին մեր դրացոյն ստահակ որդւոցը, բայց հեշտ կրնայ պատահիլ, որ իրենց բարեարտութեամբը՝ տղայութեան ընկերներնուն ստակ փոխ տան երեսնին չիբռնելով։ Յիրաւի այս մտածելու բան է. շուտով երբ օր մը ժամանակ գտնամ, կ'երթամ մայրաքաղաք հարկաւոր տեղեկութիւններ

ստանալու ու անձամբ տեսնալու թէ քու թէ դրացւոյդ որդիքները։

— Կ'ուզես որ ես ալ քեզի ընկեր ըլլամ։

— Որովհետեւ նայուածքէդ կ'իմանամ որ կը փափաքիս տղայքդ տեսնալու, անոր համար ես ալ կը հաւանիմ. բայց առաջուց կը խնդրեմ որ ամեն բան քննել ու տեղեկանալ ինծի թողուս. դեռ հիմա երթալ չըլլար, անշուշտ քանի մը շաբաթ ալ կ'անցնի՝ մինչև բաներս կարգի դնեմ. քանի մը օր թեմէս հեռանալու համար. շատ հիւանդներ ունիմ, զորոնք պէտք է մխիթարեմ, որոնցմէ երկուքը մեռնելու մօտ վերջին օծման կարօտ են, ասոնցմէ զատ դեռ...

— Ախ, չէ, խնդրեմ, յարգոյ ժողովրդապետ, մի աշխատիր այդչափ քքեզ արդարացնելու. ըրէ ինչ որ պաշտօնդ կը պահանջէ, ինչ որ քեզի աւելի հաճոյ է։ Որդիքս, ինչպէս որ հաստատապէս սիրտս կը վկայէ, ամուր կեցած են հաւատոյ հիմանց վրայ, և քեզի պէս ես ալ կը յուսամ որ ոչ ոք կարենայ զանոնք մոլորեցնել։ Եթէ օգնած ալ ըլլան դրացւոյդ որդւոցը, այն ալ իրենց բարեկամութեան պատճառաւ ըրած կ'ըլլան։ Ուստի խօսքը ստակի վրայ դալով, կը խնդրեմ, յարգելի տէր, զուրցես հիմա թէ ունիս հիւանդներուդ մէջ աղքատ կարօտեալ մը։

Ժողովրդապետը իշխանէն ստիպեալ խեղճ ընտանիք մը կ'անուանէր, որոյ վաստակաւոր աշխատողը վաղուց հիւանդ էր, և մինչև հիմա ինքը կու տար անոր ողորմութիւն ձեռքէն եկածին չափ։ Իշխանն ալ ըստ իր սովորական ոճին բացաւ արկղը և գումարոյ մեծ ծրար մը յանձնեց ժողովրդապետին՝ որ այն էքեալ ընտանիքը մխիթարէ։

Արտասուալից աչքը առաւ քահանայն անոր տուած ողորմութիւնը, և զայն քովը դնելով ըսաւ. Ի՞նչ ուրիշ ազնուագոյն մխիթարութիւն կրնայ ունենալ մեծատուն մը աղքատին արցունքը ցամքեցնելէն և անոր ցաւած

սիրտը հանդարտեցրնելէն աւելի: Ո՛ր-
չափ սրտի անդորր կը պատճառէ՝ երբ
մարդ ննջարան մտնալու ատեն յիշէ
թէ բարերարութիւն ընելով ստացեր է
երախտապարտ անձինք՝ որ իրեն հա-
մար ամեն օր կ'աղօթեն: Այսպիսի յի-
շատակ մը, տէր իշխան, գլխու փա-
փուկ բարձ մըն է՝ որոյ վրայ մարդ հան-
գիստ և առանց նեղացուցիչ երայնե-
րու կը քնանայ: Իսկ որչափ տարբեր է
այն մեծատան քունը՝ որ ստակ կուտե-
լէն զատ ուրիշ մտածմունք չունի, և մա-
նաւանդ որ չօգնէր կարօտելոյն և կը
թողու իր որդիքը որ գէշ դաստիարա-
կութիւն մ'առնելով մեծնան, և վերջը
իրենց զիջած գանձերը մխելով մոխրի
վրայ նստեցրնեն զինքը: Ահա այս է
մեր կալուածատէր իշխանին վիճակն
ալ: Բայց խեղճը այս օրերս դառն վիշ-
տերէ սիրտը խոցուած, արդ մխիթա-
րութեան կարօտ է. եթէ ուզես, տէր
իշխան, երթանք անգամ մը մէկտեղ
տեսութեան անոր առանձին շրջագա-
յութեան տեղերը, լճին եզերքը, թերևս
անսայ մեր խրատին:

Իշխանը սիրով հաւանեցաւ այս բա-
նիս, բայց միանգամայն իմացուց որ
սիրտը հանգիստ չէր և կ'ուզէր շուտ
տեսնալ իր որդիքը: Զինքը ապահով-
ցրնելով պատասխանեց ժողովրդապե-
տը. իսկոյն կ'երթանք երբ պաշտօնս
քիչ մը թեթեւայ. և որովհետեւ որդիքդ
ինչուան հիմա մեր պատուէրները միշտ
անթերի կատարեցին, այս գեղեցիկ
փորձը ունենալով, արդ պէտք չէ ա-
նոնց վրայ վախնանք:

Այսպէս ըսելով՝ ի նշան սիրոյ իշխա-
նին ձեռքը սեղմեց և սանդուղէն վար
ինջաւ. իշխանն ալ զանիկայ յուղար-
կաւորելու համար՝ ինչուան երկայն
պարտիզին ծայրը հետը գնաց: Քանի
մը շաբաթ վերջը ըստ պատահման կա-
տարեցաւ այս երկուքին փափաքը. օր
մը լճին եզերքը շրջագայելու ատեն յան-
կարձ հանդիպեցան դրացի իշխանին,
զոր մինչև հիմա այնչափ փնտուեր ու
չէին կրցեր գտնալ, որ կորագլուխ խո-
րունկ մտածութեանց մէջ ընկղմած

կամաց կամաց ժուռ կու գար առանց
զիրենք տեսնալու: Երկու բարեկամը
անոր քիչ ատենի մէջ այնչափ փոխուի-
լը տեսնալով զարհուրեցան. արթնու-
թեան մէջ երազողը չիսռովելու հա-
մար՝ թփերուն ետև պահուրտեցան, ու
սրտանց ցաւակից ըլլալով կը նայէին
խեղճ իշխանին վրայ՝ որ զողգոջուն քայ-
լերով իրենց կը մօտենար. մերթ գէպ
յերկինս կը հառաչէր, մերթ ափերը
կ'ամփոփէր, որպէս թէ ինքն իրեն մար-
տնչելու պատրաստուէր. և յետոյ կը
զոչէր. « Ո՛վ, որպիսի ամօթ, որպիսի
նախատինք ». և յանկարծ ճակատը եր-
կու ափերուն մէջ բռնելով թփոյ մը
ներքև խոտերու մէջ ինկաւ, հեղեղօ-
րէն աչքէն արցունք թափելով:

Թփերու ետև պահուրտող բարե-
կամը ալ մեղք կը սեպէին զայն այնպէս
ողբալի ցաւոց մէջ հոն թողուլ, ուստի
չիհոգալով իրենց յանկարծակի անոր
երևալուն անհաճոյ ըլլալը, շուտով քո-
վը գնացին: Փոխանակ ամօթէն չփո-
թելու, ինչպէս երկու բարեկամը կը
կարծէին, ողբացող դրացին ոտքի ձայն
առնելուն պէս՝ փափաքանօք կը նայէր
ժողովրդապետին երեսը ու զողգոջուն
ձեռքը անոր երկընցրնելով կ'ըսէր. կը
հաւատամ որ Աստուած զիս բոլորովին
չէ մոռցած, վասն զի զքեզ այնպիսի
վայրկեան մը խաւեր է ինծի, որ յի-
րաւի օգնական հրեշտակի մը կարօտ էի
պահպանելու զիս այս կորստեան վը-
տանգէն:

Այս խօսքերը զուրցելէն ետքը, որ
դեռ ծնկի վրայ չողած էր, երկու ձեռքո-
վը երեսը կը ծածկէր, և թափած դառն
արցունքովը քովիններուն սիրտը ան-
պատու մ'ցաւակցութեամբ կը ընուր:

Թախանձանօք ըսաւ անոր ժողովրդ-
դապետը. « Մի վհատի ». և վերցը-
նելով զանիկայ դետնէն՝ ձեռքը բռնած
կը հարցընէր. Ի՞նչ ունիս, ինչ է ցաւդ
որ այդչափ կը տանջէ զքեզ. կ'աղաչեմ
յայտնէ մեզի, զիտէ Աստուած որ մենք
քու բարիքդ միշտ կ'ուզենք:

— Ա՛խ, ոչ. ես իմ ցաւերս ձեզի
պատմելու համար ձեր աղաչանքին կա-

բօտ չեմ, պատասխանեց թշուառ իշխանը. եթէ այն ատեն քու և քաջ իշխանին խորհուրդին հետեւէի, արդ իմ և որդւոցս վիճակը աղէկ կ'ըլլար, զոր ես ամեն ժամ անիծելէն չեմ դադրիր:

— Խնդրեմ մի տար ինծի լսել քու բերնէդ այդպիսի խօսք. մի անիծաներ քու որդիքդ, քու մարմինդ քու արիւնդ, վասն զի...

— Վայ ինձ, գիտեմ պիտի ըսես թէ այդ բոլոր եղածին պատճառը դու ես: Այո, տեաք, շատ ծանր յանցանք ըրի նոյն միջոցը չիհետեւելով ձեր խրատին ու պահելով այն որոմնացան վարժապետը իմ տանս մէջ, և որդւոցս գէշ կրթութիւն առնելուն պատճառ եղայ. ողորմելիները իմ հայրական սիրոյս փոխարէն հատուցին չլսուած ապերախ տութեամբ. Օգբար ծաղր ընելով թըշնամանեց զիս նոյն ատեն՝ երբ իր ու եղբօրը ըրած սոսկալի պարտքը վճարեցի: Այն ահաւոր վայրկեանէն ետքը կուրաւ իմ խաղաղութիւնս, տեղ մը չեմ գտնար մխիթարութիւն, և որչափ ալ հակառակիմ՝ անօգուտ է, և կարծեմ ասոր ծայրը անձնասպանութեամբ պիտի վերջանայ: Շատ անգամ ելայ ժայռերուն դադաթը որ անկէ նետուելով լծին մէջ խեղդուիմ, բայց այս մտածութիւնը միայն զիս կը խափանէր այն ահաւոր ձեռնարկը կատարելէն, թէ վերջը որդիքս պիտի ուրախանան և անարգել իմ ունեցածս ժառանգեն. ահա այս մտածութիւնս է որ զիս դեռ կենդանի կը պահէ. սակայն այս օրերս անոնցմէ կրկին կրկին նամակներ ստանալով և իմանալով որ լիրբ ստահակները իրենց զեղխութիւնը կը շարունակեն, որով քիչ ատենի մէջ որչափ մեծ հարստութիւն ալ ունենամ պիտի սպառուի, ալ որոշեր եմ զիս մեռցընել, գիտնալով ստոյգ որ ժառանգներս քիչ մը ժամանակ դեռ անմոռաբար վայելելէն ետքը, իրենք ալ նոյն ճամբով ետեւէս պիտի գան: Վաղուց մտքիս մէջ քալած ահաւոր դործողութիւնը այսօր վերջապէս որոշեր էի կատարել, և դուք այսպիսի նշանաւոր վայրկեան մը ինծի օգ-

նութեան հասար, ուստի արդ պէտք է ճանչնամ որ Աստուած չուզեր իմ մահս:

Քահանայն որ զարհուրած կեցեր էր, ըսաւ. Հաստատ եղիր միշտ այդ խօսքիդ վրայ. կը խնդրեմ Աստուծոյ սիրոյն համար որ որդւոցդ տուած անէծքդ ետ առնուս. նայէ բոլոր անցելոց վրայ և ծանիր թէ անոնց արգասիքն 'ի հարկէ այսպէս պէտք է ըլլայ: Քու վրայ տիրող յուսահատութիւնը ինծի մեծ տաղնապ պատճառած էր, բայց արդ այդ ահուելի մտածութենէ զքեզ ազատելու համար կը ծանուցանեմ, թէ այս կեանքս ճշմարիտ պողոտայ մըն է առ Աստուած երթալու, և կամ յաւիտենական կորստեան դատապարտելու. ուրեմն խնդրէ զԱստուած, որոյ համար ըսիր թէ նա չուզեր քու յուսահատութեան մէջ կորսուիլդ. այս հաւատքիդ վրայ հաստատ կեցիր, և յետոյ որդւոցդ վրայ ալ, ինչպէս ճշմարիտ հօր մը վայել է, խոհեմաբար և զգուշեալ հոգ տար: Նախ և առաջ պէտք է որ անոնց քովէն վարժապետը հեռացընես և տըղայքդ լաւ խնամակալի մը յանձնես. բայց աւելի փնք պէտք է անոնց միտքը նախ համոզելու. և որպէս զի չիվախնաս որ այս բանս միակ չիկարենաս յաջողցընել, ահա իմ ամեն ձեռքէս եկած նպաստը կը խոստանամ քեզի:

— Իմ յարգոյ դրացիս, զիս ալ քեզի միշտ նպաստաւոր ծանիր, ըսաւ անոր քահանային մոտերիմ իշխանը, և մեք երկուքս արդէն միտք ունենալով մայրաքաղաք երթալու որդւոցս տեսութեան, արդ զքեզ ալ կը հրաւիրենք, որ կարգի դրուին բաները քանի որ դեռ կարելի է և ուշացընելն ալ վնասակար:

Քահանային խօսած յորդորները մեծ տպաւորութիւն ընելով դժբախտ իշխանին վրայ, տրտում գլուխը ծռած գետին կը նայէր, և յետոյ խորին հառաչանք կ'ըսէր. բայց հիմա սիրտս կը վկայէ, թէ շատ անագան է որդիքս դարձի բերելը. ախ, շատ խոր ընկզմած են անոնք տղմի մէջ, և ես եղկելիս սոր-

վեցուցի անոնց այն անյատակ կորուստեան ճահիճը ուսկից ազատում չի կայ : Ձեր հիմա ինծի խոստացած նպաստը, տեսքը, ոչ միայն սիրով կ'ընդունիմ, այլ և կ'աղաչեմ որ որդւոցս փրկութեանը աշխատիք, վասն զի ես կարող չեմ անոնց քարեղէն սրտին մէջ խաղաղութիւն սերմանելու :

Երկու բարեկամք կը ջանային զանիկայ խաղաղելու, բայց նա դուխը շարժելով կ'ըսէր անդադար ինքն իրեն . Սնազան է, շատ անազան :

Լճին եզերքը պատահական դիպուածէն ստիպեցան շուտով մայրաքաղաք երթալու . ուստի անմիջապէս երկրորդ օրը ճամբայ ելան հետերնին առնելով դժբախտ իշխանը ու Էրհարտը . և դեռ կառքին մէջ կը քաջալերէին դրացի իշխանը ըսելով . « Աստուծոյ ողորմութեամբը ամենայն ինչ աղէկի կը փոխուի » : Բայց այն մեռելատիպ տժգոյն դիմօք իշխանը՝ որոյ անթարթափ պաղ աչքերը յուսոյ նշան մը չէին ցուցնել, անցեալ երեկոյեան պէս հիմա ալ կը շարժէր դուխը ու խորին հառաչանօք կ'ըսէր . « Շատ անազան » : Ի զուր կը մաքառէր սիրտը ըրած գուշակութեանը դէմ, անկարելի ըլլալով հեռացընել զայն սրտէն, վասն զի իբրեւ ստուեր իր հետը կը շրջէր :

Կը շարունակուի :

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ

ՅԵՂԱՊԵՏՔ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԿԱՆԱՅՔԸ

1. Արքայ Գուլէէմոս (Պուլ Լիփ Պուլ Լիփ) Պալատագի ցեղին ցեղապետ . — 2. 3. Մարիամ և Ռոզա անոր կանայք . — 4. Միւսի Ֆլենտըրդ Կոլպորն ցեղին ցեղապետ . — 5. Մարիամ անոր կնիկը . — 6. Սիմէոն (Վոնկա Վոնկա) Եարա Եարայի ցեղին ցեղապետ . — 7. Մարիամ անոր կնիկը :

Աւատրալիոյ բնիկները մարդկային տեսակին բոլորովին նախնական տիպ մը կը ներկայացնեն . փոքրահասակ, նիհար, պղնձագոյնի զարնող մորթով, մարդակեր են ու վրանաբնակ կ'ապրին՝

որսորդութեամբ և ձկնորսութեամբ կերակրուելով : Ուր կրցեր են մօտենալ եւրոպական քաղաքականութեան, շատ դժուարութիւն կրելէն ետքը՝ վերջապէս մարդակերութիւնը զոնէ հրապարակաւ մէկդի թողեր են . սակայն անոնք որ նոյն աշխարհին խորերը թափառական կ'ապրին, դեռ ևս իրենց կատաղի մարդակերութեան բնաւորութիւնը կը շարունակեն, անանկ որ մինչև իրենց նորածին տղայքն իսկ կը սպաննեն ու տելու համար : Ի վերայ այսր ամենայնի մէկ քանի բարի յատկութիւններէ զուրկ չեն . քաջ ու խոհական դիտող են . անանկ որ ոմանք յաջողեր են մինչև կարգալ ու գրել սորվիլ, և նաև մէկ քանի սոցիալական թուաբանութեան հաշիւներ ընել : Սակայն որչափ ցայսօր ջանք եղած են այն ժողովուրդները հաստատուն և քաղաքակիրթ կեանքի մը վերածելու՝ բոլորը անօգուտ եղեր են : Եւ թէ և յուսացուի որ ապագայն ընտրելացնէ անոնց թէ եւրոպական սովորոյթքը և թէ քրիստոնէական կրօնքը, սակայն այդպիսի յոյս մը հեռի կ'երևայ ճշմարտելէն, վասն զի այն ցեղերէն ոմանք արդէն իսկ անհետացած են, և միւսներն իսկ հետզհետէ կը նուազին, անանկ որ քիչ տեսնէ և ոչ իսկ անոնց հետքը պիտի մնայ :

Վերը ըսինք որ նաև ցայսօր այն Աւատրալիացիք որ իրենց սկզբնական վայրենութեան մէջ կը գտնուին, մարդակերութիւնը կը շարունակեն . այս ալ կը յաւելունք ըսելու, որ ոչ միայն սպիտակամորթները՝ այլ նաև բնիկ այլացեղ սևամորթներն ալ սովոր են յափշտակելու և եփելով ուտելու : Եղած է նաև երբեմն որ մարդկային խարշած միս եւրոպացի հիւրոց առջին դրած են, զիրենք իրենց ցեղէն համարելով, այլ իբր միւս աշխարհէն եկած ընտրելագոյն և սպիտակագոյն կերպարանօք :

Սնագլիոյ տէրութիւնը նոյն երկրին մէջ յառաջադիմելով, ուր կրցեր է հասնիլ և անտառները ասանկ բարբարոսութիւն ընողներէ, ինչպէս ըսենք, մաքրել, զսպեր է բոլոր այդ կատաղի սովորութիւնները, թէպէտ և զաղտնի